

Από τον Θανάση Γιαλκέτον

OΝικόλαος Μέρκερ είναι ομότιμος καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο La Sapienza της Ρώμης. Η ακόλουθη συνέντευξή του δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «L'Unità».

■ Καθηγητή Μέρκερ, ο λαϊκισμός γεννιέται στην Αριστερά τον 19ο αιώνα, στη Ρωσία και στην Αμερική. Επειτα μεταναστεύει στη Δεξιά, από τον 20ό αιώνα μέχρι σήμερα. Πώς έγινε αυτό;

■ Ο λαϊκισμός είναι ένα πλάσμα που αποκτά παράξενα γνωρίσματα μέσα στον χρόνο. Το αμερικανικό People's Party των ετών 1899-90 απέρριπτε την κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση και βασιζόταν στις αγροτικές κοινότητες. Ήταν αντίθετο προς την «εγκληματική» πολιτική τάξη, προς τους διανοούμενους και τους μετανάστες, αλλά παρέμενε μια πτέρυγα του Δημοκρατικού Κόμματος. Ο ρωσικός λαϊκισμός αντίθετα, ο οποίος βασιζόταν στη συμμαχία διανοούμενων και αγροτών, πρέπει να εντάσσεται στην πάλη εναντίον του τσαρικού απολυταρχισμού και ανήκει στην ιστορία του σοσιαλισμού.

■ Η μεταφύτευση του λαϊκισμού στην Ευρώπη είναι μια αληθινή αντιδραστική μεταλλαγή του, με αφετηρία όμως τη θανάσιμη πάλη εναντίον του 1789. Ετσι δεν είναι;

■ Στην Ευρώπη αλλάζει ο χαρακτήρας του φαινομένου, παρά το ότι υπάρχουν ορισμένες αναλογίες. Αυτό που υποκινεί αυτήν τη μεταβολή είναι η παλαιά απέχθεια εναντίον της Γαλλικής Επανάστασης και όλων όσα πηγάζουν από αυτήν: από την αντιπροσώπευση ώς την ισότητα και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Στην ευρωπαϊκή ήπειρο γεννιέται η ιδέα του λαού ως μυστικιστικής και αδιαίρετης κοινότητας. Και η διαφορά με τη Ρωσία και την Αμερική έγκειται στη σύζευξη της μυστικιστικής εξιδανίκευσης του λαού και της «ιεραρχίας». Από δω προέρχεται η ιδέα του λαού ηγέτη, ο οποίος αναδύεται από τον λαό και ενσαρκώνει συμπυκνωμένα τη λαϊκή ταυτότητα και ενεργητικότητα. Η μαζική αναγνώριση του ηγέτη είναι ακριβώς αυτό.

■ Στο βάθος είναι μια μορφή σύγχρονου φυλετισμού...

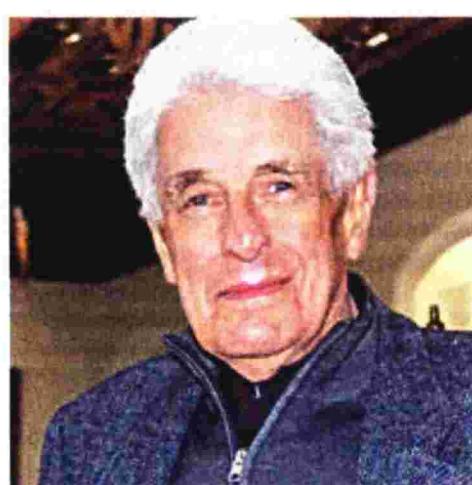
■ Σίγουρα, υπάρχει μια δύση φυλετισμού. Τη βρίσκουμε ακόμα και σε εκλεπτυσμένους συγγραφείς, όπως ο Εντμουντ Μπερκ, ο οποίος αποστέφεται το 1789 και υποστηρίζει την παράδοση, τη συνέχεια, τη θρησκεία, ως αξίες που υφαίνουν τη διάρκεια του έθνους μέσα από τη διαδοχή των γενεών. Ενα υφάδι το οποίο ξεσχίζει ο «αφρημένος» Διαφωτισμός. Ακόμη και ο Ντε Μεστρ συλλογίζεται με παρόμοιο τρόπο, μολονότι χρησιμοποιεί διαφορετικά επιχειρήματα. Ο λαός είναι λαός του Θεού και τα ανατρεπτικά στοιχεία των απομακρύνουν από τον θεϊκό του προορισμό, επειδή απορρίπτουν τη θρησκεία και την εξουσία.

■ Η Γερμανία ωστόσο έχει κεντρική σημασία. Εκεί δεν είναι που εξυμνείται ο προσβεβλημένος και «μοναδικός» λαός από τους ρομαντικούς ώς τον ναζισμό;

■ Η Γερμανία είναι εμβληματική και «αυθεντική». Ο Φίχτε προτρέπει στον πόλεμο εναντίον του Ναπολέοντα. Αυτός και άλλοι διανοούμενοι υποστηρίζουν: Αν οι Γερμανοί θέλουν να απελευθερωθούν από τη Γαλλία, οφείλουν να βασιστούν στο αντίθετο από εκείνο στο οποίο βασίζεται η Γαλλία. Οχι στα κοσμοπολιτικά δικαιώματα, αλλά στο γένος, στο Stamm, στον εθνικό κορμό. Ιδού η εθνο-

Ανατομία του λαϊκισμού

λαϊκιστική ιδεολογία, η ιδεολογία völkisch. Ακόμη και οι φιλελεύθεροι Γερμανοί, το 1848 στη Φρανκφούρτη, έβαλαν στην ημερήσια διάταξη την εκδίωξη των Πολωνών. Από τον Σλέγκελ ως τον Νοβάλις και από τον Φίχτε ώς τον Ανταμ Μίλερ, το επίμαχο ζήτημα είναι πάντα αυτό: η Γερμανία πρέπει να βασίζεται στην κοινότητα του γένους για να είναι ένα κράτος-έθνος.

■ Χτες όπως και σήμερα, δεν υπάρχει σε

όλα αυτά το συναίσθημα της αγωνίας και της απειλούμενης ταυτότητας;

■ Στο έθνος που γίνεται αντιληπτό με αυτόν τον τρόπο η αγωνία είναι φανερή. Συνδέεται με μνησικά και ανασφάλεια. Οταν ένα κράτος-έθνος συγκροτείται με ιστορική καθυστέρηση, εκδηλώνονται εκρηκτικά η αντίθεση προς τα άλλα κράτη-έθνη και ο φόβος ότι θα παραμείνει κατακερματισμένο. Πράγμα που είναι προφανές στη Γερμανία, η οποία ήταν διαιρεμένη σε εκατοντάδες κράτη μετά το 1648, υπέστη την εισβολή των Γάλλων και έπειτα σαρώθηκε από την καταστροφή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Πάνω σε όλα αυτά μπολιάζεται η λαϊκιστική «σωτήρια» άθηση, με την αναζήτηση ενός ηγέτη ο οποίος θα υποδειξεί έναν προορισμό στους Γερμανούς, κάπου μεταξύ του βιολογικού πρωτείου της φυλής και του ιδεαλιστικού ναρκισσισμού της παντοδυναμίας. Οι πολιτικοί εκπρόσωποι του σημερινού λαϊκισμού, στις διάφορες μορφές του, ανατρέχουν αυστενίδητα σε αυτές τις στάσεις, ακόμη και αν το κάνουν με υπερδημοκρατικές και αντικαπιταλιστικές μορφές. Η ιστορία όμως είναι γνωστή. Αρκεί να σκεφτούμε τον πρώτο ναζισμό και τον πρώτο φασισμό.

■ Ας έρθουμε στη γλώσσα του λαϊκισμού. Ποιος τύπος ρητορικής χαρακτηρίζει τους λαϊκισμούς, χτες και σήμερα;

■ Το υποδειγματικό προηγούμενο είναι το «Mein Kampf» του Χίτλερ. Σε αυτό συναντάμε μια γλώσσα αποτελούμενη από λίγες στερεότυπες διατυπώσεις, που επαναλαμβάνονται με τρόπο επίμονο, μέχρι που να τις κάνει να γίνουν αλήθειες, όπως έλεγε ο Γκέμπλες. Είναι ο εγκωμιασμός του εντόκτου και της διαίσθησης ενάντια στον ορθολογικό συλλογισμό. Πράγματα που είχε ήδη επεξεργαστεί θεωρητικά ο Γκιστάβ Λε Μπον, ο ψυχολόγος του πλήθους που αγαπήθηκε από τον Μουσολίνι και τον Χίτλερ. Τέλος, η παρακίνηση στη βία στην οπτική του φίλος/εχθρός, εμείς και εκείνοι.

■ Αυτή δεν ήταν όμως μια ιδιαίτερη θεωρητική θέση του Καρλ Σμιτ, νομικού εκείνων των χρόνων;

■ Υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία με τον Σμιτ, ο οποίος διατυπώνει τη θεωρία του φυλετικού-ηθικού κράτους: εθνική ταυτότητα μέσα στην αντιπαράθεση με τον εθνικό εχθρό. Ο Σμιτ ανιχνεύει το ζεύγος φίλος/εχθρός ακόμη και μέσα στις σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Εντούτοις, η παγκόσμια εξέλιξη κινείται προς εντελώς διαφορετική κατεύθυνση, όπως είχε διαβλέψει ο Καντ στο σχέδιό του για τη «Διαρκή ειρήνη» του 1794. Ελεγε ο Καντ: Η Γη είναι στρογγυλή. Γ' αυτό όλοι απέχουν με τον ίδιο τρόπο από το κέντρο και προορίζονται να συναντηθούν. Είναι η ιδέα της δημοκρατικής παγκοσμιοποίησης, όπου οι διαφορές εμπλουτίζουν το οικουμενικό, χωρίς κλεισμάτα και φοβίες.

■ Υπάρχει και μια φοβική αντίδραση στον κοσμοπολιτισμό που ανακαλεί στη μνήμη εθνικισμούς και λαϊκισμούς. Οπως συμβαίνει σήμερα στην Ευρώπη. Δεν νομίζετε;

■ Αναμφίβολα, γι' αυτό η ιστορία του λαϊκισμού έχει κομβική σημασία. Η Ευρώπη γεννήθηκε με στρεβλό τρόπο, ως δασμολογική και νομισματική και όχι πολιτική ένωση. Και με την αλαζονική αξιώση των Γερμανών να ενεργούν ως φύλακες. Η οικονομική ενσωμάτωση της Ανατολικής Γερμανίας, η οποία αποκιοποίηθηκε και προσαρτήθηκε, καταδεικνύει το αφετηριακό λάθος αυτής της Ευρώπης.

■ Μας λέτε ότι οι ενάρετοι Γερμανοί της Δύσης συμπεριφέρθηκαν και συμπεριφέρονται ως ηγεμονικοί τεχνολαϊκοί στέβες;

■ Είναι τεχνολαϊκοί στέβες οι οποίοι βασίζονται στη δικτατορία της οικονομίας και εφαρμόζουν και ένα είδος γεωπολιτικού πρωτείου, με την έννοια μιας ανομολόγητης αλαζονείας και έλλειψης ευαισθησίας. Η σκιά της φράου Μέρκελ, καλής επικεφαλής της οικογένειας και θεματοφύλακα των λογαριασμών, έχει εξαλείψει κοσμοπολιτικές ευαισθησίες, όπως εκείνες του Βίλι Μπραντ. Στη Γερμανία υπάρχουν όμως και τα αντίστοιτα. Σκέφτομαι τις δυνατότητες του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος στους κόλπους της κυβέρνησης του μεγάλου συνασπισμού. Και το τελευταίο βιβλίο του σοσιαλδημοκράτη Μάρτιν Σουλτς, που ήταν υποψήφιος για την προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Προτείνει μια δημοκρατική Ευρώπη, μιαν Ευρώπη ομοσποδιακή, η οποία θα καταστήσει αμιούβαιο το χρέος, θα επενδύσει στις υποδομές και θα διευρύνει την εσωτερική αγορά, χωρίς τον εφιάλτη του πληθωρισμού. Με δυο λόγια, προτείνει τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης. Τουλάχιστον ως ρυθμιστικό ιδεώδες,